

ANALYYSI

Tuloerojen kaventaminen voi olla tie kasvuun

13.4.2015 – Analyysi – Kansainvälinen talous

Markus Haavio
Vanhempi neuvonantaja

Tuloerot ovat viime vuosikymmeninä kasvaneet suurimmassa osassa kehittyneitä maita. IMF:n ja OECD:n tuoreiden empiiristen tutkimusten mukaan aiempaa suuremmat tuloerot voivat hidastaa talouskasvua. Tulokset haastavat ainakin osin taloustieteen perinteiset näkemykset, joiden mukaan tasainen tulonjako ja nopea talouskasvu ovat ristiriidassa keskenään. Tulosten talouspoliittiset johtopäätökset voivat olla merkittäviä: jos tulokset pitävät paikkansa, tuloeroja kaventava politiikka voi olla myös hyvää kasvupolitiikkaa.

Tässä artikkelissa esitetyt mielipiteet ovat kirjoittajan omia eivätkä välttämättä edusta Suomen Pankin näkemystä.

Tasaisen tulonjaon ja nopean kasvun välillä ristiriita

Taloustieteen perinteisen näkemyksen mukaan tasainen tulonjako ja nopea talouskasvu ovat keskenään ristiriidassa. On valittava jompikumpi, molempia ei voi saada. Jotta talous voisi toimia tehokkaasti, kannustimien täytyy olla kohdallaan: Työnteosta ja yrittämisestä pitää palkita. Talous, jossa kaikille taattaisiin samat tulot ponnisteluista ja saavutuksista riippumatta, tuskin kasvaisi kovin nopeasti.

Taloustieteen perinteinen näkemys on esitetty selkeästi mm. Arthur Okunin jonkinlaisen

modernin klassikon aseman saavuttaneessa kirjassa 'Equality and Efficiency: the Big Trade-off – vapaasti suomennettuna 'Tasa-arvo ja tehokkuus: suuri valinta'. Okun käyttää kirjassaan keskeisenä kielikuvana vuotavaa ämpäriä. Taloudellista hyvinvointia voidaan kantaa suurituloisilta pienituloisille, mutta ämpäri vuotaa.

Kannustimien keskeisen merkityksen puolesta puhuu myös 1900-luvun suuri 'luonnollinen koeasetelma', Saksan jako toisen maailmansodan jälkeen. 'Identtiset kaksoset' Itä-Saksa ja Länsi-Saksa erotettiin toisistaan 1940-luvun loppupuolella ja pantiin kasvamaan erilaisiin ympäristöihin. Länsi-Saksassa vallitsi markkinatalous ja siihen liittyvät markkinakannustimet. Itä-Saksassa otettiin käyttöön sosialistinen yhteiskuntajärjestelmä, jossa markkinakannustimilla oli pienempi rooli. Sosialistisen järjestelmän yhtenä julkilausuttuna tavoitteena oli tasainen tulonjako. Kun koeasetelmaa oli kestänyt 40 vuotta, tulokset olivat selkeät: Länsi-Saksa oli huomattavasti rikkaampi, Itä-Saksassa oli puolestaan pienemmät tuloerot (taulukko 1).

Taulukko 1.

Keskimääräiset kuukausitulot (brutto) ja kuukausitulojen keskihajonta Länsi-Saksassa ja Itä-Saksassa vuonna 1988

	Länsi-Saksa	Itä-Saksa
Keskimääräiset kuukausitulot	3 800 DM	1 200 DDR Mark = 300 DM
Kuukausitulojen keskihajonta	1 800 DM	360 DDR Mark = 90 DM

Lähde: Krueger ja Pischke (1995), taulukko 12.1.

Laskelmissa on käytetty 1980-luvun loppupuolen epävirallista vaihtokurssia 4 DDR Mark = 1 DM.

Virallisen vaihtokurssin mukaan 1 DDR Mark = 1 DM.

Voiko yhteiskunta saada molemmat?

IMF:ssä ja OECD:ssä tehty viimeaikainen empiirinen tutkimus (Cingano 2014, Ostry et al. (2014)) asettuu taloustieteen perinteisiä näkemyksiä vastaan. Kansainvälisissä havaintoaineistoissa tuloerojen ja talouskasvun välillä näyttäisi vallitsevan negatiivinen yhteys: mitä suuremmat tuloerot joissain tietyssä maassa on ollut jonain tietynä vuonna, vaikkapa 1970, sitä hitaammin kyseisen maan talous on tyypillisesti kasvanut seuraavana vuosikymmenenä, vaikkapa 1970-luvulla (Ostry et al. 2014). OECD-maissa tuloerot ovat viime vuosikymmeninä kasvaneet, ja tämä on hidastanut talouskasvua.^[1] Esimerkiksi Suomen talous olisi kasvanut vuosina 1990–2010 noin kahdeksan prosenttiyksikköä enemmän – siis keskimäärin lähes puoli prosenttiyksikköä enemmän vuodessa, jos tuloerot eivät olisi suurentuneet 1990-luvun laman jälkeen (Cingano 2014).

1. Ks. Krueger et al. (2010), OECD (2011), Piketty (2014).

Yllä esitetyt tulokset ovat ainakin potentiaalisesti kiinnostavia ja tärkeitä. Jos IMF:n ja OECD:n saamat tulemat pitävät paikkansa, pienet tuloerot ja nopea talouskasvu eivät välttämättä olekaan keskenään ristiriidassa. Yhteiskunnan ei tarvitse valita jompaakumpaa, vaan voidaan saada molemmat. Tuloeroja kaventava politiikka voi olla myös hyvää kasvupolitiikkaa.

Mutta miten näihin tuloksiin pitäisi suhtautua?

Epäily tilastoharhasta

Suuret tuloerot ja hitaan talouskasvun toisiinsa liittäviin tulemiin voidaan perustellusti suhtautua hieman epäillen. Epäilykset ja kritiikki tiivistyvät pitkälti yhteen sanaan: tilastoharha. Voi olla niin, että mitään suurten tuloerojen ja hitaan talouskasvun toisiinsa liittävää syy-seuraussuhde ei ole olemassa, vaan kyse on virhepäätelmästä tai harhakorrelaatiosta.

Viime vuosikymmeninä tulonjako on muuttunut aiempaa epätasaisemmaksi suurimmassa osassa kehittyneitä maita, ja samaan aikaan talouskasvu on hidastunut. Näistä havainnoista ei voida kuitenkaan vielä päätellä, että aiempaa epätasaisempi tulonjako olisi aiheuttanut talouskasvun hidastumisen.

Kummankin ilmiön taustalla voi olla jokin kolmas tekijä tai yleinen kehityskulku, vaikkapa informaatioteknologia: automatisaation myötä taloudesta on kadonnut joukko keskituloisia ja keskiluokkaisia työtehtäviä ja ammattinimikkeitä, ja tämä on osaltaan kasvattanut tuloeroja. Toisaalta voidaan ehkä perustellusti väittää, että informaatioteknologia ei ole mahdollistanut yhtä nopeaa talouskasvua kuin jotkin aiemmat teknologian aallot (esim. sähkö, polttomoottori, kemianteollisuus sovelluksineen; ks. esim. Gordon 2012). Vaihtoehtoisesti voidaan ajatella, että talouskasvun hidastuminen johtuu jostain toisesta yleisestä kehityskulusta, esim. väestön ikääntymisestä.

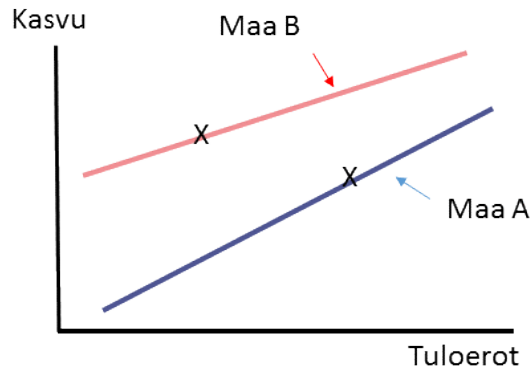
Voidaan myös ajatella, että kaiken taustalla ovat yleiset institutionaaliset tekijät ja maakohtaiset institutionaaliset erot. Esimerkiksi Etelä-Afrikassa oli pitkään vallalla apartheid, rotusortoon perustunut institutionaalinen järjestelmä, joka johti valtaviin tuloeroihin ja samalla haittasi taloudellista kehitystä. Toisen ääripään maana voidaan mainita vaikkapa Ruotsi, jossa hyvin toimivat instituutiot ovat mahdollistaneet sekä pienet tuloerot että kohtuullisen nopean talouskasvun.

Edellä esitettyihin argumentteihin liittyy läheisesti myös ns. endogeenisuusharha, jota pyritään seuraavaksi havainnollistamaan yksinkertaisen esimerkin avulla. Olettakaamme, että kuvitteellisen maan A täytyy tehdä valinta tasaisen tulonjaon ja nopean talouskasvun väliltä. Maalle A mahdolliset tulonjaon ja talouskasvun kombinaatiot löytyvät kuvioon 1 merkityltä suoralta. Taloustieteen perinteisen näkemyksen mukaisesti valintasuora on nouseva: nopeampi talouskasvu voidaan saavuttaa vain, jos tuloerojen annetaan kasvaa. Esimerkin maa A valitsee suoralta X:llä merkityn pisteen. Tarkastellaan seuraavaksi maata B, jonka senkin täytyy tehdä valinta tasaisen tulonjaon ja nopean talouskasvun väliltä. Maalla B on kuitenkin käytössään parempaa teknologiaa ja paremmat instituutiot kuin maalla A: maan B valintasuora on maan A valintasuoran yläpuolella. Tältä mahdollisten kombinaatioiden suoralta maa B

valitse X:llä merkityn pisteen.

Kuvio 1

Suuret tuloerot talouskasvun este: (harha)korrelaatio?

Lähde: Suomen Pankki.

13.4.2015

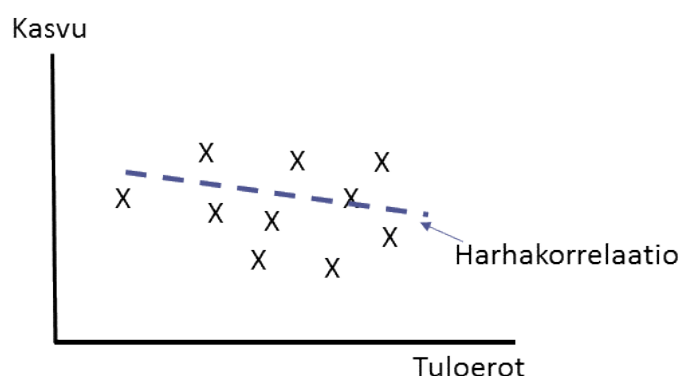
Eurojatalous.fi

Oletaan nyt, että ulkopuolinen tarkastelija pyrkii tutkimaan tulonjaon ja talouskasvun välistä yhteyttä kansainvälisen poikkileikkausaineiston avulla. Tutkija ei havaitse maiden A ja B valintasuoria vaan pelkästään maiden tekemät valinnat (X:llä merkityt pisteet kuviossa 1). Tutkija siis havaitsee, että maassa B on tasaisempi tulonjako ja nopeampi talouskasvu kuin maassa A. Todennäköisesti tutkijalla on havaintoja maiden A ja B lisäksi myös muista maista, ja tutkijan käyttämä poikkileikkausaineisto saattaa muodostaa esimerkiksi kuvioon 2 hahmotellun pistejoukon. Tästä poikkileikkausaineistosta tutkija estimoisi negatiivisen yhteyden tuloerojen ja talouskasvun välillä (kuvioon 2 merkitty katkoviiva).

Edellä esitetyn esimerkin mukaan kyseessä on harhakorrelaatio. Kuvion 2 vasemmasta yläalaidasta löytyy maita, joilla on käytössään kehittyntä tuotantoteknologiaa ja/tai hyvät instituutiot (esim. maa B). Kuvion vasemmasta alakulmasta taas löytyy maita, joissa teknologia ja/tai instituutiot ovat laadultaan huonompia (esim. maa A). Maa B toki saavuttaa sekä tasaisemman tulonjaon että nopeamman talouskasvun kuin maa A. Oleellista argumentissa on kuitenkin se, että tinkimällä tasaisesta tulonjaosta maa B olisi voinut kasvaa vielä nopeammin – ja sama pätee esimerkissä kaikkien muidenkin maiden kohdalla.

Kuvio 2

Suuret tuloerot talouskasvun este: (harha)korrelaatio?

Lähde: Suomen Pankki.

13.4.2015

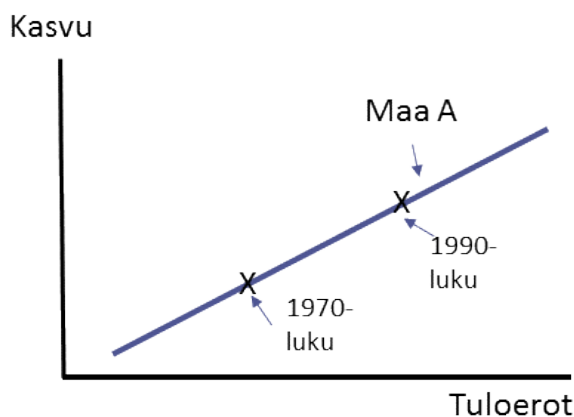
Eurojatalous.fi

Edellä esitetty esimerkki ei ole puhtaasti hypoteettinen, vaan se kuvastelee melko hyvin noin 15 vuotta sitten taloustieteessä yleisesti vallinneita näkemyksiä. 1990-luvun empiirisessä kasvututkimuksessa tuloerojen ja talouskasvun välistä suhdetta tarkasteltiin kansainvälisten paneeliaineistojen avulla (paneeliaineistot sisältävät sekä poikkileikkausalottuvuuden että pitkittäisalottuvuuden, ts. ajassa tapahtuvat muutokset), ja pääasiallinen huomio kiinnitettiin kunkin maan sisällä yli ajan tapahtuneisiin muutoksiin. Tyypillisesti näissä tutkimuksissa identifioitiin positiivinen yhteys tuloerojen ja talouskasvun välillä. Näitä tulemia havainnollistetaan kuviossa 3: 1970-luvulla maa A (vaikkapa Kiina) on valinnut yhdistelmän, johon kuuluvat pienet tuloerot ja hidas talouskasvu; 1990-luvulla samainen maa A on valinnut yhdistelmän, johon kuuluvat suuremmat tuloerot ja nopeampi talouskasvu.

Noin 15 vuotta sitten vallinnut näkemys voidaan ehkä tiivistää seuraavaan tapaan: Kun empiirinen tutkimus tehdään huolellisesti, tulokset vastaavat taloustieteen perinteisiä opinkappaleita. Jos halutaan nopeampaa talouskasvua, tasaisesta tuloeroista täytyy tinkiä – ja päinvastoin.

Kuvio 3

Tuloerot ja talouskasvu: 15 vuotta sitten kirjallisuudessa vallinnut näkemys

Lähde: Suomen Pankki.

13.4.2015

Eurojatalous.fi

Tuloerojen ja hitaan kasvun mahdollinen syy-seuraussuhde

IMF:n ja OECD:n tuoreissa tutkimuksissa kuitenkin esitetään, että suurten tuloerojen ja hitaan talouskasvun välillä voisi vallita jonkinlainen syy-seuraussuhde. Mitä näistä tulemista pitäisi ajatella ja miksi tuoreissa tutkimuksissa esitetyt tulokset ovat niin erilaisia kuin edellisen sukupolven analyyseissa saavutetut johtopäätökset?

Ylipäätään kausaalisuhteiden todentaminen on makrotaloustieteessä varsin vaikeaa. Monilla tieteenalilla syy-seuraussuhteita pyritään usein tutkimaan erilaisten koeasetelmien avulla. Esimerkiksi lääketieteessä kaksoissokkotesteissä satunnaisesti valitulle koeryhmälle annetaan testattavaa lääkettä ja samaten satunnaisesti valitulle verrokkiryhmälle annetaan lumelääkettä. Sitten katsotaan, miten koeryhmään ja verrokkiryhmään valikoituneiden koehenkilöiden terveydentila kehittyy. Koska sekä koeryhmä että verrokkiryhmä on valittu satunnaisesti samasta peruspopulaatiosta, näin saadaan (suhteellisen) luotettavaa tietoa testattavan lääkkeen vaikutuksista. Makrotaloustieteessä koeasetelmat ovat tuiki harvinaisia.

Ehkä lähimmäksi jonkinlaista luonnollista koeasetelmaa päästään Saksan jaossa, joka mainittiin jo tämän kirjoituksen alussa. Saksan itä- ja länsiosat olivat ennen maan jakoa kohtuullisen samankaltaisia. Myös valikoituminen testiryhmään ja kontrolliryhmään oli ainakin tietyllä tapaa satunnaista: saksalaiset eivät itse päättäneet maansa jaosta, vaan eri osien kohtalon ratkaisi kilpajuoksu Berliiniin. Kuitenkin myös tämä 'luonnollinen koeasetelma' on varsin epätäydellinen. Tulonjakoa ja talouskasvua koskevan tutkimuskysymyksen kannalta ehkä keskeisin ongelma on kylmän sodan vastakkaisasettelu, jonka takia Itä-Saksa ei päässyt vapaasti hyödyntämään

kehittyneempää pohjoisamerikkalaista ja länsieurooppalaista teknologiaa. Toisin sanoen vaikka Itä-Saksassa olisi vallinnut markkinatalousjärjestelmä, se olisi todennäköisesti (kylmän sodan leirijaon takia) kasvanut Länsi-Saksaa hitaammin.

Jotain todisteita – puolesta tai vastaan – mahdollisista kausaalisuhteista voidaan kuitenkin saada, kun käytetään modernin empiirisen taloustieteen työkaluja. Monimuuttujamenetelmien avulla voidaan yrittää ottaa huomioon se, että talouskasvuun vaikuttaa tulojaon lisäksi moni muukin tekijä. Paneelimenetelmien avulla voidaan käyttää hyväksi sekä havaintoaineiston poikkileikkausulottuvuuteen (esim. kansainväliset erot) että pitkittäisulottuvuuteen (ajassa tapahtuvat muutokset) sisältyvä informaatio. Instrumenttimuuttujamenetelmien avulla havaintoaineistosta pyritään siivilöimään mahdollisia kausaalisuhteita koskeva koeasetelmamainen informaatio.

Näitä modernin empiirisen taloustieteen menetelmiä on hyödynnetty tuoreissa tutkimuksissa (Cingano 2014, Ostry et al. 2014). Tutkimusten keskeinen johtopäätös on siis se, että suuret tuloerot ja hitaan talouskasvun toisiinsa liittävä kausaalisuhde on mahdollinen.

Kuten jo aiemmin todettiin, edellisen sukupolven empiirisissä tutkimuksissa (Forbes (2000), Li ja Zhou (1998), Barro (2000)) saatiin jokseenkin päinvastainen tulema: nopea talouskasvu edellyttää suuria tuloeroja. Miten tuorein tutkimus sitten eroaa tästä hieman vanhemmasta tutkimuksesta? Joltain osin tulosten väliset erot saattavat liittyä käytettyihin havaintoaineistoihin: tuoreimman tutkimuksen tekijöillä on ollut käytössään reilun vuosikymmenen verran enemmän dataa kuin edelliseen aaltoon kuuluneilla tutkijoilla. Kuitenkin empiirisessä kasvututkimuksessa yksi vuosikymmenen on kohtuullisen lyhyt aika, ja kaiken kaikkiaan tuoreimmissa tutkimuksissa ja vähän vanhemmassa tutkimuksessa on käytetty pitkälti samoja paneeliaineistoja. Tuoreimman tutkimuksen ja hieman vanhemman tutkimuksen keskeisin ero näyttäisikin liittyvän siihen, mitä osia havaintoaineistojen sisältämästä informaatiosta on pyritty hyödyntämään.

Edellisen sukupolven tutkimuksissa huomion keskipisteessä olivat kunkin maan sisällä yli ajan tapahtuneet muutokset. Tutkimuksissa verrattiin siis esimerkiksi Suomen tulonjakoa ja talouskasvua 1970-luvulla ja 2000-luvulla, ja toisaalta vaikkapa Portugalin tulonjakoa ja talouskasvua 1970-luvulla ja 2000-luvulla. Toisaalta tutkimuksissa pyrittiin ottamaan huomioon myös erilaiset yleismaailmalliset kehityskulut, kuten esimerkiksi informaatioteknologian vaikutus taloudelliseen kehitykseen eri maissa.

Oleellista on kuitenkin, että näissä edellisen polven tutkimuksissa ei pyritty tekemään muuttujien tasoihin liittyviä kansainvälisiä vertailuja. Esimerkiksi Suomessa tuloerot ovat olleet säännönmukaisesti pienempiä kuin Portugalissa. Toisaalta myös Suomen talouskasvu on ollut keskimäärin nopeampaa kuin Portugalin talouskasvu. Tämän kaltaisia tietoja ei edellisen sukupolven tutkimuksessa kuitenkaan pyritty käyttämään hyväksi. Tämän ratkaisun taustalla oli näkemys, jonka mukaan vaikkapa Suomi ja Portugali eroavat tosistaan niin monin eri tavoin, että näiden maiden vertailusta ei voida saada mitään hyödyllistä informaatiota, vaan tuloksena on lähinnä vain erilaisia harhakorrelaatioita. Sama argumentti pätee luonnollisesti kaikkiin kansainvälisiin vertailuihin, ei vain Suomea ja Portugalia koskevaan tarkasteluun.

Tuoreimmassa tutkimuksessa pyritään puolestaan modernin empiirisen taloustieteen menetelmiä hyväksi käyttäen siivilöimään havaintoaineistosta kaikki mahdollinen kausaalisuhteita koskeva informaatio. Samoin kuin edellisen sukupolven tutkimuksessa, myös tuoreimmassa tutkimuksessa pyritään ottamaan huomioon kunkin maan sisällä yli ajan tapahtuneet muutokset (esim. Suomi 1970-luvulla ja 2000-luvulla; Portugali 1970-luvulla ja 2000-luvulla) ja erilaiset yleismaailmalliset kehityskulut (esim. informaatioteknologian vaikutus). Oleellinen ero edellisen sukupolven tutkimukseen verrattuna on se, että uusimmissa tutkimuksissa tehdään myös eri muuttujien tasoihin liittyviä kansainvälisiä vertailuja. Toisin sanoen tutkimuksissa verrataan vaikkapa Suomen tulojakaumaa ja talouskasvua Portugalin taloutta kuvaaviin vastaaviin muuttujiin ja mittareihin.

Keskeinen perustelu tälle tuoreimmassa tutkimuksessa tehdyille ratkaisulle on se, että tulonjakoa koskevissa kansainvälisissä havaintoaineistoissa suurin osa variaatiosta liittyy tyypillisesti nimenomaan maakohtaisiin eroihin, ei siis kunkin maan sisällä ajan mittaan tapahtuneisiin muutoksiin. Esimerkiksi Suomen tulojakauman ja Portugalin tulojakauman väliset erot ovat huomattavasti suurempia kuin Suomen tulojakaumassa vaikkapa 1970-luvulta 2000-luvulle tapahtuneet muutokset. Toisin sanoen jos muuttujien tasoon liittyviä maiden välisiä vertailuja ei tehdä, suurin osa havaintoaineiston informaatiosta voi jäädä käyttämättä. (Ks. esim. Blundell et Bond 1998, Bond et al. 2001.)

Jos empiirisessä tutkimuksessa tarkastellaan lisäksi pelkästään kunkin maan sisällä tapahtuvia lyhyen tai keskipitkän aikavälin muutoksia, tuloksiin saattaa tulla systemaattista harhaa tai valikoivuutta, jolloin tulonjaon ja talouskasvun välisistä vaikutussuhteista identifioidaan vain osa. Harhan mahdollisuus liittyy osaltaan tiettyihin tulojakauksen tyypillisiin ominaisuuksiin: tulonjako muuttuu yleensä varsin hitaasti, mutta jos muutoksia tapahtuu, ne ovat usein varsin pysyviä. Esimerkiksi Suomessa tulonjako oli kansainvälisesti ottaen hyvin tasainen 1970-luvun alkupuolelta aina 1990-luvun lamaan asti. 1990-luvun jälkipuoliskolla tuloerot kasvoivat ja muutos jäi pysyväksi. Toisaalta mahdollinen harha saattaa liittyä siihen, että tulonjaon muutoksilla voi olla erilaisia vaikutuksia lyhyellä, keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä. Lyhyellä ja keskipitkällä aikavälillä suuremmat tuloerot saattavat kiihdyttää talouskasvua: ihmisillä on vahvemmat kannustimet ponnistella, jos taloudellista ja sosiaalista turvaverkkoa karsitaan. Pidemmällä aikavälillä suuret tuloerot saattavat kuitenkin hidastaa kasvua. Nämä pidemmän aikavälin vaikutukset saattavat liittyä esimerkiksi joidenkin ihmisryhmien syrjäytymiseen ja huono-osaisuuden periytymiseen. (Ks. esim. Halter et al. (2014).) Jos empiirisessä tutkimuksessa tarkastellaan vaikkapa tulojakauman ja talouskasvun vaihtelua viisivuotiskausittain (esimerkkeinä tästä lähestymistavasta ovat Forbes (2000), Li ja Zhou (1998), Barro (2000)), tavoitetaan mahdollisesti suurempiin tuloeroihin liittyvät (myönteiset) lyhyen ja keskipitkän aikavälin kasvuvaihtelut mutta (kielteiset) pidemmän aikavälin kasvuvaihtelut saattavat jäädä tavoittamatta. (Ks. esim. Halter et al. (2014).)

Tuoreimmassa empiirisissä tutkimuksissa pyritään paneeliaineistoja ja modernin empiirisen taloustieteen menetelmiä hyödyntäen välttämään niin poikkileikkausestimojen harhakorrelaatioita kuin pelkästään ajassa tapahtuvia muutoksia analysoivien tutkimusten sudenkuopatkin. Toisaalta myös tuoreimmassa tutkimuksessa käytettyihin menetelmiin (ns. systeemi GMM) liittyy omat riskinsä ja ongelmansa: jos

tietyt tekniset oletukset eivät ole voimassa, tulokset ovat harhaisia. (Ks. esim. Blundell ja Bond 1998). Cingano (2014) ja Ostry et al. (2014) pyrkivät tutkimaan, ovatko analyysimenetelmän edellyttämät ehdot voimassa, eivätkä diagnostiset testit näytä hälyttävää. Kuitenkaan, kuten tutkimusten tekijät itse myöntävät, harhan mahdollisuutta ei voi kokonaan sulkea pois.

Miksi tuloerot voivat hidastaa talouskasvua?

Olettakaamme, että IMF:n ja OECD:n tutkimusten tulokset pitävät paikkansa ja suuret tuloerot hidastavat talouskasvua. Mistä tämä voisi johtua? Kirjallisuudessa on esitetty ainakin kolmenlaisia selityksiä:

1) Ensimmäisen selityksen mukaan suuret tuloerot vaarantavat yhteiskuntarauhan ja talousjärjestelmän vakauden, ja tästä on puolestaan haittaa talouskasvulle.

Empiiristen todistusaineistojen valossa tämä vaikuttaa täysin mahdolliselta vaikutusmekanismilta, mutta ainakin tähänastinen empiirinen näyttö koskee lähinnä kehittyviä talouksia (ks. esim. Rodrik 1999). Kyseinen tulema heijastanee sitä tosiseikkaa, että kehittyneissä talouksissa ei ole viime vuosikymmeninä ollut kovin vakavia (suurista tuloeroista johtuvia) taloudellisia ja yhteiskunnallisia konflikteja. Kun tulonjaon ja talouskasvun välisiä suhteita tarkastellaan vaikkapa vuosikymmenen tai parin kuluttua, johtopäätökset saattavat olla tässä suhteessa erilaisia.

2) Toisen mahdollisen selityksen mukaan markkinatulojen epätasainen jakautuminen johtaa (demokraattisessa järjestelmässä) vaatimuksiin tulojen uudelleenjaosta. Suuret tulonsiirrot puolestaan hidastavat talouskasvua.

Selitysmalli on siis ainakin tietyiltä osin hieman paradoksaalinen: suuret tuloerot haittaavat talouskasvua, koska tuloeroja pyritään kaventamaan. Tässä ei sinänsä ole mitään vikaa; paradoksaaliset selitysmallit ovat usein ainakin taloustieteilijöiden mielestä kiehtovia.^[2] Sen sijaan selitysmallin kannalta suurempi ongelma on empiirinen: ei ole vahvaa näyttöä, että tulonsiirrot hidastaisivat ainakaan systemaattisesti ja merkittävästi talouskasvua. Esimerkiksi IMF:n tuoreessa tutkimuksessa käytetyssä havaintoaineistossa tulonsiirtojen ja talouskasvun välinen korrelaatio on osapuilleen nolla. Kehittyneemmällä empiirisillä menetelmillä tutkimuksessa identifioidaan heikohko *positiivinen* yhteys tulonsiirtojen ja talouskasvun välillä. Tämä ei ole sinänsä kovin yllättävä empiirinen tulema: tulonsiirtoja on monenlaisia, ja niillä saattaa olla talouskasvun kannalta sekä haitallisia (esim. kannustinvaikutukset) että hyödyllisiä (esim. syrjäytymisen ehkäiseminen) vaikutuksia.

3) Kolmannen mahdollisen selitysmallin mukaan yhteiskunnissa, joissa tuloerot ovat suuria, mahdollisuuksien tasa-arvo ei toteudu eikä kaikkea lahjakkuuspotentiaalia saada käyttöön: Vaatimattomista oloista tulevat lapset ja nuoret jättävät opinnot kesken, kun koulun tai yliopiston lukukausimaksuihin ei ole varaa tai kun täytyy mennä töihin ansaitsemaan perheelle rahaa. Koulut eriytyvät, ja hyvää opetusta saa vain hyvätuloisten asuinalueilla. Selitysmallin mukaan suuret tuloerot haittaavat talouskasvua, koska

2. Taloustieteen ytimessä oleva näkymätön käsi, joka muuntaa yksityisen paheen (ahneus ja omanedun tavoittelu) yhteiskunnalliseksi hyveeksi (taloudellinen tehokkuus, Pareto-optimi) on sekin tietynlainen paradoksi.

inhimillinen pääoma on nykyaikaisissa talouksissa keskeinen kasvun lähde: suurituloisten perheiden lapset ja nuoret eivät voi investoida inhimilliseen pääomaan pienituloisten perheiden lasten ja nuorten puolesta. Sen sijaan jos fyysinen pääoma olisi tärkein kasvutekijä, suurista tuloeroista voisi olla pikemminkin hyötyä kasvun kannalta: suurituloisten säästämisaste on tyypillisesti korkeampi kuin pienituloisten, ja ainakin pidemmällä aikavälillä korkeampi säästämisaste tarkoittaa suurempia investointeja fyysiseen pääomaan. (Ks. esim. Galor ja Maev 2004.)

Tämä kolmas selitysmalli on saanut ehkä eniten huomiota viimeaikaisessa tutkimuksessa. Selitysmallin tueksi on esitetty mm. seuraavia, toisiinsa varsin läheisesti liittyviä ja toisiaan tukevia, empiirisiä havaintoja:

Kansainvälisissä havaintoaineistoissa tuloerojen ja sosiaalisen liikkuvuuden välillä vallitsee negatiivinen yhteys. Niissä maissa, joissa tuloerot ovat suuria, tulot myös periytyvät voimakkaasti isältä pojalle.^[3] Niissä maissa, joissa tuloerot ovat pienempiä, sosiaalista liikkuvuutta on enemmän eikä taloudellinen asema periädy yhtä selvästi edelliseltä sukupolvelta seuraavalle. (Ks. esim. Corak 2013.)

OECD-maista Iso-Britannia ja Yhdysvallat näyttäisivät kuuluvan selvimmin suurten tuloerojen ja vähäisen sosiaalisen liikkuvuuden talouksien ryhmään. Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa isän tulot ennustavat voimakkaasti pojan tuloja sekä tulojakauman yläpäässä että alapäässä.

Pohjoismaissa puolestaan tuloerot ovat kansainvälisesti katsoen pieniä, ja sosiaalista liikkuvuutta on enemmän kuin muissa OECD-maissa. Pohjoismaissa myös isän tulot näyttäisivät ennustavan pojan tuloja kohtuullisen hyvin tulojakauman yläpäässä: vauraan lapsuudenkodin tarjoamasta taloudellisesta, kulttuurista ja sosiaalisesta pääomasta näyttäisi olevan runsaasti hyötyä myös Pohjoismaissa. Sen sijaan tulojakauman alapäässä Pohjoismaat näyttäisivät eroavan selvästi anglosaksisista maista: pojan tuloja selitettäessä isän tuloilla on varsin vähän ennustevoimaa. Toisin sanoen jos Pohjoismaissa sattuu syntymään (suhteellisesti ottaen) hyvin vaatimattomiin oloihin, peli ei ole välttämättä vielä menetetty. Vaikka on varsin epätodennäköistä, että pienituloisen isän poika kohoaa taloudelliseen eliittiin, mahdollisuudet nousta (vähintäänkin alempaan) keskiluokkaan ovat Pohjoismaissa kohtuullisen hyvät – ainakin, jos vertailukohtana käytetään anglosaksisia maita. (Ks. esim. Bratsberg et al. 2007).

Yksi kirjallisuudessa esitetty mahdollinen selitys näille havainnoille on pohjoismainen koulujärjestelmä, joka näyttäisi takaavan ainakin tiettyyn pisteeseen asti mahdollisuuksien tasa-arvon. Mm. PISA-testien tulokset näyttäisivät antavan ainakin osittain tukea tälle selitykselle. Esimerkiksi Suomessa testitulosten jakauman vasen häntä on melko ohut eli todella huonoja tuloksia on vähän.

Ylipäätään viimeaikaisten kansainvälisten vertailujen mukaan tuloeroilla näyttäisi olevan huomattavasti vaikutusta etenkin vähän koulutusta saaneiden vanhempien lasten perustaitoihin ja koulutukseen. Suurten tuloerojen maissa vähän koulutusta saaneiden

3. Koska naisten työhönohallistumisaste eroaa merkittävästi maasta toiseen, monissa empiirisissä tutkimuksissa keskitytään nimenomaan tulojen periytymiseen isältä pojalle.

vanhempien lasten luku- ja laskutaito on tyypillisesti varsin heikko ja on hyvin epätodennäköistä, että vähän koulutettujen vanhempien lapset hakeutuvat korkea-asteen koulutukseen. Pienempien tuloerojen maissa myös vähän koulutusta saaneiden vanhempien lasten luku- ja kirjoitustaito on tyypillisesti parempi, ja vähän koulutusta saaneiden vanhempien lapset pääsevät lähemmäksi paremmin koulutettujen vanhempien lasten tuloksia. Myös vaatimattomista oloista tulevien todennäköisyys päätyä korkea-asteen koulutukseen on näissä maissa korkeampi. (Ks. esim. Cingano 2014.)

Lopuksi on ehkä hyödyllistä esittää keskeinen argumentti ja empiirinen todistusaineisto vielä kerran tiivistäen: Suurten tuloerojen maissa huono-osaisuus periytyy usein sukupolvelta toiselle eikä mahdollisuuksien tasa-arvo toteudu. Jos osa väestöstä syrjäytyy, lahjakkuuspotentiaalia menee hukkaan, ja tämä haittaa myös talouskasvua.

Kaikki tuloerot eivät ole samanarvoisia

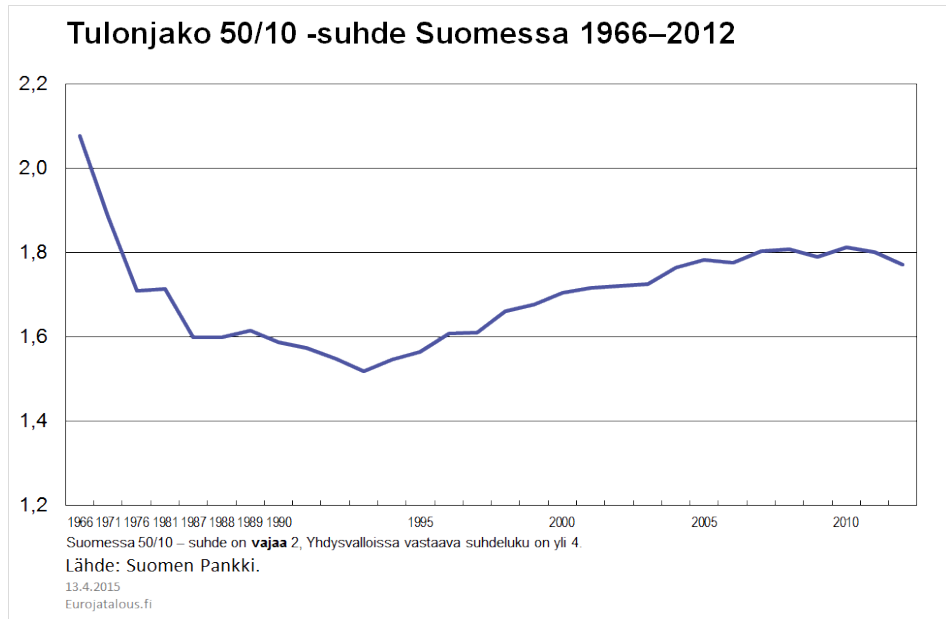
Mihin tulonjakoa koskeviin mittareihin tulisi sitten kiinnittää erityisesti huomiota, jos ollaan kiinnostuneita – tai huolestuneita – tulonjaon kasvuvaiikutuksista? Entä miltä Suomen nykytilanne näyttää näiden mittareiden valossa?

Viimeaikaisen empiirisen tutkimuksen perusteella suuret erot tulojakauman alapäässä voivat olla kasvun kannalta haitallisempia kuin tuloerot jakauman yläpäässä (ks. esim. Voitchovsky 2005). Suuret tuloerot jakauman alapäässä voivat olla merkki gettoutumisesta ja tiettyjen ihmisryhmien syrjäytymisestä. Tällöin mahdollisuuksien tasa-arvo ei pääse toteutumaan, lahjakkuuspotentiaalia menee hukkaan, ja kasvun kannalta keskeiset investoinnit inhimilliseen pääomaan voivat jäädä tekemättä.

Kirjallisuudessa usein käytetty tulojakauman mittari on ns. 50/10-suhde, mediaanitulojen suhde tuloihin jakauman 10. persentiilin kohdalla.^[4] Mikäli tämä suhdeluku on suuri, tuloerot jakauman alapäässä ovat merkittäviä. Suomessa 50/10-suhteella mitatut tuloerot kasvoivat varsin huomattavasti 1990-luvun alun laman jälkeen (kuvio 4). Esimerkiksi Yhdysvaltoihin verrattuna Suomen tuloerot ovat kuitenkin vieläkin suhteellisen pieniä: Suomessa 50/10 – suhde on noin 2, Yhdysvalloissa vastaava suhdeluku on yli 4.

Kuvio 4

4. Tällä kohdalla ovat ne kotitaloudet, joiden tulot ovat pienituloisimman kymmenyksen joukossa suurimmat.

Tulonjaon ja kasvun välinen suhde on tärkeä

Tasainen tulonjako ja kasvu voivat olla toisinaan keskenään ristiriidassa: taloudessa täytyy olla ainakin jonkin verran tuloeroja, jotta ihmisillä olisi kannustimet työntekoon ja yrittämiseen. Esimerkiksi Itä-Saksan ja Länsi-Saksan erilainen kehitys toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä tukee näkemystä, jonka mukaan kannusteilla on merkitystä. Toisaalta tasainen tulonjako ja talouskasvu voivat myös tukea toisiaan. Jos tuloerot pysyvät maltillisina, koulutus ei ole vain harvojen etuoikeus ja yhteiskunnan lahjakkuuspotentiaali saadaan paremmin käyttöön. Suomalainen peruskoulu saattaa olla esimerkki instituutiosta, joka toteuttaa mahdollisuuksien tasa-arvon (ainakin tiettyyn pisteeseen saakka). Kaiken kaikkiaan tulonjaon ja talouskasvun välinen suhde on tärkeä ja vaikea kysymys niin taloustieteen kuin talouspolitiikankin näkökulmasta. Taloustieteellistä tutkimusta hankaloittaa mm. se, että sekä talouskasvun että tulonjaon kehityksen taustalla saattaa hyvinkin olla jokin kolmas tekijä, vaikkapa informaatioteknologia. Poliittisen keskustelun kiemuroita kuvatkoon tuotos, joka syntyy, kun avainsanat Itä-Saksa ja suomalainen peruskoulu liitetään toisiinsa informaatioteknologian keinoin: ”Suomalainen peruskoulu kopioitiin Itä-Saksasta!”^[5]

Lähteet

Barro, R. (2000): Inequality and Growth in a Panel of Countries, *Journal of Economic Growth* 5, 5–32.

Blundell, R. ja Bond, S. (1998): Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models, *Journal of Econometrics* 87, 115–143.

Bond, S., Hoeffler, A. ja Temple, J. (2001): GMM Estimation of Empirical Growth Models, *CEPR Discussion Paper* 3048.

5. Lähde: Google-hakukone.

- Bratsberg, B., Røed, K. Raaum, O., Naylor, R., Jäntti, M., Ersson, T. ja Österbacka, E. (2007): Nonlinearities in Intergenerational Earnings Mobility: Consequences for Cross-Country Comparisons, *Economic Journal* 117, C72–C92.
- Cingano, F. (2014): Trends in Income Inequality and Its Impact on Economic Growth, *OECD Working Paper*.
- Corak, M. (2013): Income Inequality, Equality of Opportunity and Intergenerational Mobility, *Journal of Economic Perspectives* 27, 79–102.
- Forbes, K. (2000): A reassessment of the relationship between inequality and growth, *American Economic Review* 90, 869–887.
- Galor, O. ja Maev O. (2004): From Physical to Human Capital Accumulation: Inequality and the Process of Development, *Review of Economic Studies* 71, 1001–1026.
- Gordon, R. (2012): Is US Economic Growth Over? Faltering Innovation Confronts the Six Headwinds. *NBER Working Paper* 18315.
- Halter, D., Oechslin, M. ja Zweimüller, J.: (2014): Inequality and Growth: The Neglected Time Dimension, *Journal of Economic Growth* 19, 81–104.
- Krueger, A. ja Pischke, J.-S. (1995): A Comparative Analysis of East and West German Labor Markets: Before and after Unification, luku 12 kirjassa Freeman, B. ja Katz, F. (toim.): *Differences and Changes in Labor Structures*, NBER.
- Krueger, D., Perri, F., Pistaferri, L. ja Violante, G. (2010): Cross-sectional facts for macroeconomists, *Review of Economic Dynamics* 13, 1–14.
- Li, H. ja Zou, H. (1998): Income Inequality is not Harmful for Growth: Theory and Evidence, *Review of Development Economics* 2, 318–334.
- OECD (2011): *Divided We Stand: Why Inequality Keeps on Rising?*
- Okun, A. (1975): Equality and Efficiency: the Big Trade-Off, *The Brookings Institutions, Washington, D.C.*
- Ostry, J., Berg, A. ja Tsangarides, C. (2014): Redistribution, Inequality and Growth, *IMF Staff Discussion Note*.
- Persson, T. ja Tabellini, G. (1994): Is Inequality Harmful for Growth? *American Economic Review* 84, 600–621.
- Piketty, T. (2014): *Capital in the 21st Century*, Harvard University Press.
- Rodrik, D. (1999): Where Did All the Growth Go? External Shocks, Social Conflict, and Growth Collapses, *Journal of Economic Growth* 4, 385–412.
- Voitchovsky, S. (2005): Does the Profile of Income Inequality Matter for Economic Growth: Distinguishing between the Effects of Inequality in Different parts of the Income

distribution, *Journal of Economic Growth* 10, 273–296.

Avainsanat

tuloerot, talouskasvu